

Білошицька Т. Ю. Порівняльний аналіз психологічного та педагогічного консультування / Т. Ю. Білошицька // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – Вип. 14. – С.73-78. (фах.)

УДК 37.04 : 37.015.3

**Т. Ю. Білошицька,
аспірант
(ЖДУ ім. І. Франка)**

Порівняльний аналіз психологічного та педагогічного консультування

***Анотація.** Розкрито поняття психологічного консультування. Досліджено педагогічне консультування як вид науково-методичного супроводу професійної діяльності педагога та запропоновано власне визначення даного поняття. Виконано порівняльний аналіз психологічного та педагогічного консультування. Досліджено їх взаємозв'язок. Визначено спільні риси психологічного та педагогічного консультування, а також їх суттєві відмінності за різними показниками.*

***Ключові слова:** психологічне консультування, педагогічне консультування, науково-методичний супровід.*

У зв'язку із реформами, що відбуваються в системі освіти змінюються і функції сучасного вчителя, що виступає не як транслятор "готових" знань, а як помічник, порадник, консультант по навчанню тощо. Виникає необхідність постійного підвищення кваліфікації вчителів та пошуків нових форм і методів професійної допомоги учням, батькам та колегам з опорою на гуманістичні традиції. Науково-методичний супровід з'явився порівняно недавно в педагогічній практиці, як вид допомоги суб'єкту при вирішенні проблем пов'язаних з навчально-виховною діяльністю. М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко та

інші науковці визначають науково-методичний супровід професійної діяльності педагогів як “реалізовану в багатообразних формах і технологіях систему взаємопов’язаних функцій, дій, методів, технік, заходів, що забезпечують надання кваліфікованої допомоги педагогу протягом всієї його професійної кар’єри” [10, с.32]. На відміну від традиційних форм навчання супровід має більш індивідуальний та гнучкий характер, враховує специфіку конкретної установи, має постійний характер.

Супровід професійної діяльності педагогів здійснюється, перш за все, через консультування. Воно являє собою певним чином організовану взаємодію консультанта та суб’єкта навчально-виховного процесу (одного, декількох або організації в цілому), що спрямована на вирішення певних проблем суб’єкта чи створення сприятливих умов для діяльності останнього.

Консультування є досить поширеним та широко досліджуваним у сферах психології, медицини, управління персоналом тощо. В освітніх закладах надаються різні види консультування: психологічне, соціально-педагогічне, методичне та інші. Поряд з цим педагогічне консультування залишається мало дослідженим і майже невідомим в Україні. Даною проблемою займаються російські дослідники О. В. Петров, М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко, В. О. Сластьонін та інші вчені. Педагогічне консультування тісно пов’язане, а іноді безпосередньо переплітається з психологічним, психолого-педагогічним, соціально-педагогічним та іншими його видами. Проте, воно має суттєві відмінності.

Тому, **мета** даної статті – дати визначення педагогічному консультуванню, дослідити його взаємозв’язок із психологічним консультуванням та на основі порівняльного аналізу визначити їх спільні та відмінні риси.

Консультація (від лат. *consultatio* – порада, розгляд) – порада спеціаліста або досвідченої людини з будь-якого питання. Іншими словами, надання інформаційних послуг.

У Великій психологічній енциклопедії консультація визначається як:

- 1) порада, роз'яснення спеціаліста із заданого питання;
- 2) один з різновидів навчальних занять – спілкування вчителя (викладача) з учнями (студентами) для поповнення знань;
- 3) бесіда спеціалістів з приводу проблеми, що хвилює клієнта;
- 4) заклад, що надає будь-якій людині спеціалізовану допомогу з різноманітних питань, або ж медичну, або оздоровчу [3, с.185].

М. А. Гуліна узагальнюючи розуміння консультування в різних сферах людської діяльності визначає даний феномен як “орієнтований на навчання процес між двома людьми, коли професійно компетентний в області релевантних... знань і навичок консультант сприяє клієнту за допомогою методів відповідно до його (клієнта) актуальних потреб і усередині контексту його (клієнта) загальної особистісної програми допомагає довідатися більше про самого себе, навчитися пов'язувати ці знання з більш реалістичними визначеними цілями так, щоб клієнт міг стати більш щасливим і більш продуктивним членом свого суспільства” [6, с.37].

Беручи до уваги схожість різних визначень консультування, Р. Кочюнас виділив основні положення, які включає будь-яке з них:

- консультування допомагає людині обирати та діяти за власним розсудом;
- консультування допомагає навчатися новій поведінці;
- консультування сприяє розвитку особистості;
- в консультуванні акцентується відповідальність клієнта, тобто консультант створює умови для прийняття клієнтом самостійних рішень;
- основою консультування є “консультативна взаємодія” між консультантом та клієнтом заснована на філософії “клієнт-центрованої” терапії [9, с.4].

Умовно уявлення різних авторів про консультування можна поділити на дві групи:

- консультування як взаємодія;
- консультування як вплив.

С. Гледдінг наголошує на тому, що слід відрізняти персональне керівництво та консультування. Сутність першого полягає у наданні допомоги людині для здійснення вдалого вибору, консультування ж сприяє здійсненню змін [4, с.22].

Педагогічне консультування належить до інноваційних технологій розвитку педагогічних кадрів та допомозі сім'ї щодо вирішення проблем пов'язаних з навчально-виховною діяльністю. Воно розглядається як “область педагогічного знання”, сутність якого полягає в “супроводі учня в освітньому процесі і наданні йому консультаційної допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних з навчальною діяльністю та особистісним розвитком у цілому” [12, с.11].

С. Гончаренко в педагогічному словнику дає наступне визначення навчальній консультації – “порада, пояснення педагога учням і студентам з будь-якого питання” [5, с.176].

Вчені М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко та інші окреслюють межі педагогічного консультування наступними об'єктами дослідження:

- по-перше, супровід дитини в навчально-виховному процесі і наданні їй консультаційної допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних з навчальною діяльністю та особистісним розвитком у цілому;
- по-друге, надання консультаційних послуг різним суб'єктам соціуму, що беруть участь в навчально-виховній діяльності (батьки учнів, різні групи населення, споживачі освітніх послуг);
- по-третє, науково-методичний супровід професійної діяльності педагогічного персоналу, у тому числі консультування з проблем організаційного розвитку школи [10, с. 41].

Характеризуючи сучасного педагога західні вчені виділяють його здатність бути “порадником, консультантом”. Німецькі вчені К. Клеппін і В. Тюнсхофф зазначають, що: “Найбільш значимою компетенцією професійно автономного викладача є його здатність виступати як консультант” [14, с.116].

В США та деяких європейських країнах широко використовується термін “school counseling and guidance”- шкільне консультування та керівництво. Т. В. Анохіна зазначає, що термін “guidance” має більш широке значення: “допомога у будь-яких скрутних ситуаціях вибору, ухвалення рішення чи адаптації до нових умов”, а також “процес надання допомоги особистості в самопізнанні і пізнанні нею навколишнього світу з метою застосування для успішного навчання, вибору професії і розвитку своїх здібностей” [1, с.72-73]. Дослідниця наводить приклади моделей діяльності працівників в системі підтримки дітей у США серед яких варто зазначити наступні: “tutor” - тьютор, куратор (індивідуальний, груповий, класний), психолог; “adviser” – радник; “counsellor” - радник, консультант; “career-counsellor” - консультант з вибору професійного шляху та інші [1, с.74].

На відміну від України у США, окрім шкільного психолога та соціального працівника, є шкільний радник/консультант - “school-counsellor”. Крім освітніх установ діяльність консультантів також широко представлена в літніх американських таборах: “all-round / general counsellor” - консультант із загальних питань, “arts and crafts counsellor” - консультант по ремеслам, “land sports counsellor” - консультант по наземному спорті, “outdoor skills counsellor” - консультант по заходах на відкритому повітрі та інші [2, с.109]. О. В. Беляєва підкреслює, що на заході дитина виховується в культурі звернення за допомогою в складній життєвій ситуації [2, с.110]. Діти інформовані про те, де і яку допомогу вони можуть отримати, і вони постійно звертаються до різних фахівців як у школі, так і поза її межами. У нас, як показує практика, не дивлячись на наявність різноманітних служб підтримки дітей, за допомогою звертаються переважно батьки, а не діти, і частіше за порадою вчителя чи класного керівника.

Ми ж у нашому дослідженні будемо визначати педагогічне консультування як вид спеціально організованої взаємодії педагога як консультанта та учнів, їх батьків, вчителів (окремо та колективу в цілому), що спрямований на розвиток освітньої установи як організації, професійне

зростання педагогів і керівників, їх становлення як продуктивних фахівців, вирішення проблемних ситуацій професійної поведінки; оптимізація взаємин батьків і дітей у родині, вирішення проблем і профілактика помилок сімейного виховання; зняття навчальних ускладнень, підвищення рівня вихованості й освіченості.

В більшості країн консультування стало професією, окремим заняттям, суть якого полягає в наданні допомоги людям при виборі дій чи способу поведінки щодо вирішення певних проблем. В. Е. Пахальян розглядає консультування не як професію, а як “один з основних видів роботи практичного психолога, суть якого в особливій, спеціально організованій взаємодії з клієнтом, що допомагає останньому своєчасно уникнути можливого психологічного неблагополуччя, зберегти та укріпити своє психологічне здоров'я” [11, с.6]. Він наголошує на тому, що у закладах освіти консультування – це лише частина обов'язків та різновид професійної діяльності психолога.

І. В. Дубровіна вважає консультацію важливим напрямком педагогічної підтримки. Центральним моментом консультування дослідниця виділяє – “процес взаємодії психолога та клієнта, налагодження довірчих взаємин між ними” [7, с.133]. Вчена розводить поняття “психолог-консультант” та “шкільний психолог”. Психолог у школі безпосередньо спостерігає динаміку розвитку стосунків, кожного учня та вчителя не самого по собі, а в конкретних ситуаціях. Специфіка консультування в школі полягає в тому, що воно зосереджене на вирішенні професійних проблем та розглядає лише те, що має відношення до вирішення головної задачі – сприяти розвитку дитини у навчально-виховному процесі.

Педагогічне консультування спирається на теоретичні основи наукових шкіл психологічного консультування та психотерапії. На основі загального психологічного розуміння особистості та рушійних сил її розвитку можна виділити наступні напрямки в психологічному консультуванні:

1) психодинамічний або психоаналітичний напрямок (психоаналіз З. Фрейда; індивідуальна психологія А. Адлера; аналітична психологія К. Юнга тощо);

2) біхевіоральний напрямок (раціонально-емоційна терапія А. Елліса; когнітивна терапія; соціальне навчання тощо);

3) гуманістичний напрямок (особистісно-орієнтована терапія К. Роджерса; логотерапія В. Франкла; психодрама В. Морено і т.д.).

Найбільш важливим концептуальним компонентом є постулат індивідуальності, що у психоаналітичній теорії розуміється як усвідомлююча індивідуальність, у біхевіоризмі – реагуюча, у гуманістичній психології – що самореалізується.

Консультант опирається на ту чи іншу концепцію в залежності від власних уподобань, теоретичних знань з психології, практичного досвіду. Ефективність консультування не залежить від орієнтації на певний напрямок – основну роль грає особистість консультанта, його професійна підготовка та компетентність. Кожна школа має відмінні, проте цінні для розробки педагогічного консультування концепції та ідеї. Тому, варто розглянути основні поняття та методи впливу на клієнта, що використовуються в цих напрямках.

Постулати класичного психоаналізу повинні бути адаптовані у практиці педагогічного консультування з урахуванням його специфіки. Скажімо, феномен переносу буде відрізнятися від його розуміння у психоаналітичній теорії. Для педагогічного консультування корисними можуть бути наступні ідеї психоаналізу: глибинний пошук причин ускладнень у навчально-виховному процесі; активізація внутрішніх сил і творчих потенцій професіонала для самостійного вирішення проблемних ситуацій; співробітництво суб'єктів консультування (продуктивний робочий альянс).

Ідеї теорії біхевіоризму можуть бути корисними для педагога-консультанта оскільки він акцентує увагу на професійній поведінці і розробляє способи її позитивних змін. Слід пам'ятати, що орієнтація лише на цей

напрямок не може сприяти розвитку індивідуального стилю поведінки та професійної діяльності педагога. М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко та інші рекомендують застосовувати принципи біхевіоризму, перш за все, в дидактичному консультуванні, “оскільки перетворення поведінкових зразків, пов’язаних з процесом викладання, більш видимі, досягаються в порівняно короткий проміжок часу і в більшій мірі піддаються впливу стимульних підкріплень, ніж зміни в загальнопедагогічних компетентностях (наприклад, в педагогічній культурі вчителя, в його організаторських чи комунікативних здібностях)” [10, с. 91].

Найбільш цінними для педагогічного консультування є ідеї гуманістичної психології. В основу гуманізації навчання покладено ідеї про здатність кожного індивіда до всебічного самовдосконалення, самоцінність їх особистостей, право проявляти й розвивати свої здібності в умовах позитивної морально-психологічної атмосфери навчального процесу, необхідність і доцільність надання їм самостійності, можливостей для самореалізації, повага до їхньої самотності тощо [8, с.90]. Теоретичний фундамент консультування, що ґрунтується на гуманістичному підході, заклали роботи К. Роджерса, де акцент ставиться на якості міжособистісних відносин. Технології клієнт-центрованого консультування є недирективними за своїм характером, передбачають високий ступінь активності і самостійності клієнта у вирішенні проблем та суб'єкт-суб'єктні відносини, що характеризуються демократизмом і взаємною відповідальністю учасників консультування. К. Роджерс визначає три умови успішного консультування (“триада Роджерса”): емпатія, конгруентність та безумовне позитивне прийняття [13, с.154-155]. Гуманістичні концепції консультування можуть служити важливим теоретичним джерелом процесу науково-методичного супроводу, оскільки вони проповідують ті гуманістичні цінності, що визначають сучасний розвиток як суспільства в цілому, так і системи освіти зокрема.

Як стверджує Р. Кочюнас, популярності набуває еkleктичне консультування, що поєднує найкращі положення різних шкіл. “Мається на

увазі не набір різних теоретичних принципів, поглядів чи накопичення методів і методик, що довели практичну ефективність незалежно від контексту можливого застосування. Еклектичне консультування спирається на системну інтеграцію декількох теоретичних підходів з метою віднайти єдиний початок і перевірити, як нова система “діє” на практиці” [9, с.15].

Проте, не дивлячись на зовнішню схожість підходів та методів, що використовують консультанти, існують суттєві відмінності в проведенні консультацій психологами, соціальними працівниками та педагогами як консультантами.

Педагогічне консультування відрізняється від психологічного консультування за такими показниками:

1) *за змістом*: педагог як консультант не втручається у психіку та в приватне життя особи, він займається лише проблемами професійної поведінки та ліквідацією ускладнень навчально-виховного процесу;

2) *за об'єктами впливу та аналізу*: психологічну допомогу надають хворому, пацієнту або клієнту, у якого існують певні особистісні проблеми чи розлади, тоді як під час педагогічного консультування об'єктом є психічно здорова людина (вчитель, учень, батьки, адміністрація школи тощо);

3) *за суб'єктом здійснення*: послуги педагогічного консультування може надавати педагог-предметник, достатньо кваліфікований та компетентний в сфері педагогіки та психології, тоді як психологічну допомогу надає людина, яка має відповідну освіту та підготовку, тобто психотерапевт, психолог, психіатр, соціальний працівник;

4) *за технологіями здійснення*: при педагогічному консультуванні здійснюється аналіз системи показників, які характеризують діяльність індивіда (викладача, учня, батьків) та використання не лише індивідуальних, а й групових форм консультування (дискусій, ділових ігор, тренінгів). При психологічному консультуванні здійснюється аналіз системи показників, які характеризують самого індивіда та використовують лише індивідуальні форми консультування. Педагогічне консультування передбачає наявність

специфічних етапів консультування та розширеної діагностичної фази (з використанням методів спостереження, тестів, вивчення продуктів діяльності, документів тощо);

5) *за тривалістю*: психологічне консультування – процес не досить тривалий, і зазвичай не перевищує 15 консультацій. Педагогічне ж консультування може обмежуватись як однією консультацією, так і продовжуватись роками в залежності від необхідності;

б) *за кількістю об'єктів та суб'єктів*: у психологічному консультуванні як правило беруть участь двоє (консультант і клієнт). У педагогічному консультуванні об'єктом може бути як одна людина, так і ціла група (клас, батьки, педагогічний колектив, адміністрація), при чому об'єкт і суб'єкт консультування можуть мінятися місцями в залежності від проблем які виникають.

Отже, приходимо до **висновків**, що психологічне і педагогічне консультування тісно пов'язані між собою. Педагогічне консультування спирається на теоретичні основи наукових шкіл психологічного консультування та психотерапії. Постулати класичного психоаналізу, біхевіоризму та гуманістичні ідеї використовуються педагогами як консультантами, але повинні бути адаптовані у практиці педагогічного консультування з урахуванням його специфіки. Проте, не дивлячись на зовнішню схожість підходів та методів, що використовують консультанти, існують суттєві відмінності в проведенні консультацій психологами, соціальними працівниками та педагогами як консультантами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Анохина Т. В. Педагогическая поддержка как реальность современного образования. / Т. В. Анохина // Новые ценности образования: забота – поддержка – консультирование. – М. : Инноватор, 1996. – Вып. 6. – С. 71-88.

2. Беляева О. В. Зарубежный опыт оказания педагогической поддержки / О. В. Беляева // Учитель в школе. – 2009. – № 4. – С. 108-111.

3. Большая психологическая энциклопедия. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
4. Глэддинг С. Психологическое консультирование / С. Глэддинг. – [4-е изд.]. – СПб. : Питер, 2002. – 736 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Гулина М. А. Основы индивидуального консультирования / М. А. Гулина. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2000. – 272 с.
7. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба: вопросы теории и практики / И. В. Дубровина // Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. Пед. Наук СССР. – М. : Педагогика, 1991. – 232 с.
8. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Харвест, 2007. – 576 с.
9. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас. – М. : Академический проект, 1999. – 240 с.
10. Научно-методическое сопровождение персонала школы: педагогическое консультирование и супервизия: Монография / М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко, В. О. Букетов, С. Н. Горычева, А. В. Петров, А. Г. Ширин / Под ред. М. Н. Певзнера, О. М. Зайченко. – Великий Новгород : НовГУ им. Ярослава Мудрого; Институт образовательного маркетинга и кадровых ресурсов, 2002. – 316 с.
11. Пахальян В. Э. Психологическое консультирование: [Учебное пособие] / В. Э. Пахальян. – СПб. : Лидер, 2006. – 256 с.
12. Педагогическое консультирование: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений] / М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко, С. Н. Горычева и др.; под ред. В. А. Сластёнина, И. А. Колесниковой. – М., 2006. – 320 с.
13. Роджерс К. Клиентоцентрированный / человекоцентрированный подход в психотерапии / К. Роджерс // Психологическое консультирование и психотерапия. Сборник статей. / Сост. А. Б. Орлов. М. : ООО «Вопросы психологии», 2004. – С. 154-165.

14. Kleppin K., Tönshoff W. Autonomiefördernde Strategievermittlung als Gegenstand und Verfahren in der Ausbildung von Fremdsprachenlehrern / K. Kleppin, W. Tönshoff // In: Helbig B.; Kleppin K.; Königs F. (Hrsg.) : Sprachlehrforschung im Wandel. Festschrift für Karl-Richard Bausch. – Tübingen, 2000. – S. 113-128.

Т. Ю. Белошицкая

Сравнительный анализ психологического и педагогического консультирования

Аннотация. Раскрыто понятие психологического консультирования. Исследовано педагогическое консультирование как вид научно-методического сопровождения профессиональной деятельности педагога и предложено собственное определение данного понятия. Выполнен сравнительный анализ психологического и педагогического консультирования. Исследовано их взаимосвязь. Определены общие черты психологического и педагогического консультирования, а также их существенные отличия по разным показателям.

Ключевые слова: психологическое консультирование, педагогическое консультирование, научно-методическое сопровождение.

T. Yu. Biloshitska

Comparative analysis of psychological and pedagogical consulting

Summary. The notion of psychological consulting is discovered. Pedagogical consulting as a kind of scientific methodical accompaniment is investigated and the author gives her own definition of the given notion. Comparative analysis of psychological and pedagogical consulting is made. Their interrelation is studied. The author defines the common features of psychological and pedagogical consulting and their main differences according to different criteria.

Keywords: psychological consulting, pedagogical consulting, scientific methodical accompaniment.

“ ” _____ 2013